

Установа адукацыі
“Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. С. Пушкіна”

**НАЦЫЯНАЛЬНА-КУЛЬТУРНЫ КАМПАНЕНТ
У ЛІТАРАТУРНАЙ І ДЫЯЛЕКТНАЙ МОВЕ**

Зборнік навуковых артыкулаў

Брэст
БрДУ імя А. С. Пушкіна
2021

УДК 811.161.3(082)
ББК 81(4Бєи)
Н 35

Рэдакцыйная калегія:

кандыдат філалагічных навук, дацэнт **Л. В. Леванцэвіч**
кандыдат філалагічных навук, дацэнт **Т. А. Кісель**
кандыдат філалагічных навук, дацэнт **Н. Р. Якубук**

Рэцэнзенты:

загадчык кафедры агульнага і рускага мовазнаўства УА “Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. С. Пушкіна”, кандыдат філалагічных навук, дацэнт **В. Б. Пераход**

дацэнт кафедры беларускай і рускай моў УА “Брэсцкі дзяржаўны тэхнічны ўніверсітэт”, кандыдат філалагічных навук, дацэнт **Я. Р. Самуйлік**

Н 35 **Нацыянальна-культурны кампанент у літаратурнай і дыялектнай мове** : зб. навук. арт. / Брэсц. дзярж. ун-т імя А. С. Пушкіна ; рэдкал.: Л. В. Леванцэвіч, Т. А. Кісель, Н. Р. Якубук. – Брэст : БрДУ, 2021. – 219 с.

ISBN 978-985-22-0284-8.

Зборнік навуковых артыкулаў складзены па матэрыялах Рэспубліканскай навукова-практычнай канферэнцыі “Нацыянальна-культурны кампанент у літаратурнай і дыялектнай мове” (Брэст, 12 лютага 2021 года) і змяшчае навуковыя артыкулы па актуальных праблемах мовазнаўства, літаратуразнаўства і лінгвадыдактыкі.

Выданне адрасуецца навукоўцам, настаўнікам, студэнтам, усім, хто цікавіцца нацыянальнай і рэгіянальнай культурай, мовай і літаратурай.

УДК 811.161.3(082)
ББК 81(4Бєи)

ISBN 978-985-22-0284-8

© УА “Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. С. Пушкіна”, 2021

вытрымаць субардынацыю, надаць большы аўтарытэт “персоне” адрасата, захаваць раўнавагу, парытэт у адносінах суразмоўцаў.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Крысин, Л. П. Социальные ограничения в семантике и сочетаемости языковых единиц / Л. П. Крысин // Семиотика и информатика : сб. науч. ст. – М. : ВИНТИ, 1986. – Вып. 28. – С. 34–54.
2. Леванцэвіч, Л. В. Маўленчы этыкет і культура зносін : вучэб.-метадыч. комплекс / Л. В. Леванцэвіч ; Брэсц. дзярж. ун-т імя А. С. Пушкіна. – Брэст : БрДУ, 2017. – 146 с.
3. Даніловіч, М. А. З дыялектнай фразеалагічнай спадчыны / М. А. Даніловіч // Беларская дыялекталогія. Матэрыялы і даследаванні : навук. зб. – Мінск : Права і эканоміка, 2010. – С. 85–95.
4. Вясельная традыцыя Гомельшчыны : фальклор.-этнагр. зб. / укл. В. С. Новак ; Гомел. дзярж. ун-т імя Ф. Скарыны. – Мінск : Права і эканоміка, 2011. – 485 с.

Н. В. Піддубна

Україна, Харків, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

БІБЛІЗМИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: СИНКРЕТИЗМ ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНОГО Й НАЦІОНАЛЬНОГО

Сьогодні все більшу увагу дослідників привертають питання впливу Біблії на розвиток національних мов, зокрема їхньої лексики і фразеології. Активізації такої уваги сприяє й поступове виокремлення як окремої лінгвістичної дисципліни синтетичного типу теолінгвістики, у центрі уваги якої – опис лінгвістичних явищ з огляду на систему форм фіксації взаємозв'язку мови і релігії, вербалізацію релігійної картини світу, характер функціонування біблізмів як теолінгвістичного феномену, репрезентація особливостей релігійної комунікації, функціонування теонем в мові загалом з урахуванням відповідної динаміки. На тлі інших виявів релігійної мови саме біблізми, тобто «слова чи усталені вирази, що можуть мати структуру словосполучення або речення, а також цитати й тексти, що є фрагментами Біблії або ж алюзією на певний її фрагмент, й широко вживаються в мовленні»[10, с. 170], – найбільш активно поповнюють ресурси сучасної мови у світській сфері застосування. Прецедентність біблізмів – один із чинників їхньої постійної актуалізації, зокрема при називанні різних мистецьких гуртів (порівн. назви української рок-групи «Плач Єремії», вірша «Єва» Ю. Бедрика, роману «Черевички Божої Матері» М. Матіос тощо). Біблізми поповнюють і галузеві термінології: медичну (*адамове яблуко* ‘кадик’), хімічну (*фараонові змії*), ботанічну (*ієрихонська троянда*). Процес розширення біблійної лексики поза релігійною сферою А. Ковтун характеризує як продуктивний спосіб утворення народних найменувань рослин (*райські яблучка, кривця Божя, адамові сльози, сльози*

Матері Божої, сатанинський гриб та ін.), «якими легше, ніж іншими словотвірними засобами, передавати культові уявлення слов'ян, що збереглися з язичництва, про рослини як про живі істоти, наділені добрими та злими силами» [5, с. 158] і в яких виявляються не лише раціональні, а й емоційно-оцінні мотиви. На думку О. Лящинської, функціонування в білоруській мові найменувань типу *баранчик божы* 'болотяна пташка з голосом, подібним на блявання', *божая кароўка* 'жучок червоного, жовтого або білого забарвлення з плямками' й 'тиха, некривдна людина, яка не може постояти за себе' та ін. пояснюється тим, що з іменем Бога «людина пов'язує все найбільш важливе, відповідно до певної подібності називає і по-своєму їх оцінює» [9, с. 61]. У мовознавстві такі назви все частіше пов'язують з біблійністю – впливом Біблії на мову [11, с. 18], що попри універсальність має і марковані національні вияви.

Кількість ФО біблійного походження в сучасних мовах не однакова, що зумовлено передусім екстралінгвальними чинниками (історія входження Біблії в суспільний і мовленнєвий ужиток, традиція вибору джерела перекладу Біблії, своєрідність віросповідної політики). Як припускає Т. Космеда, вони впливають і на психоаксіологічне сприйняття певних бібліїзмів. Напр., вислів *від моря й до моря* (укр.) і *od morza do morza* (пол.) по-різному сприймається носіями цих мов, оскільки за часів Речі Посполитої він набув статусу політичного гасла, і тому «поляки усвідомлюють його як одиницю, що має позитивну маркованість... а для українців подібні державні стратегії були небезпечними й загрозливими, тому в цей вираз вони вкладають іронію, прагматику несхвальності» [7, с. 146]).

Асиметричні фразеологічні еквіваленти, що не мають в іншій мові семантично співвідносних фразеологізмів і тому їх зазвичай перекладають описово, виявляються серед прямих (порівн. рос. ФО *злачное место* не вживають в українській мові) і серед непрямих бібліїзмів (*допотопні часи; перетворитися із Савла на Павла*), яких немає, напр., в англійській мові й, навпаки, бібліїзми *corn in Egypt* 'велика кількість чого-небудь', *Lord of the Flies* 'сатана, диявол', яких немає в українській мові.

До спільного, інтернаціонального фонду бібліїзмів належать власні назви, але й вони в різних мовах можуть мати неоднаковий діапазон конотацій, адже «попри свою універсальну прецедентність імена-бібліїзми (*Каїн, Ірод, Юда, Мойсей*) можуть нашаровувати національно-специфічну інформацію» [3, с. 171]. Наприклад, біблійний антропонім *Мойсей* в українській культурі та культурі афро-американського населення США символізує довгоочікуваного провідника нації, що ілюструє поема «Мойсей» І. Франка, поетичні рядки П. Тичини (*Воздвигне Україна / свогого **Мойсея***), негритянський духовний гімн «Godown, Moses».

Ядром поля біблійності в українській мові, як видається, є бібліїзми, безпосередньо пов'язані з текстом Біблії (*відділяти твердь од хлябі, плодиться і розмножайтеся!*); першу приядерну зону складають одиниці, пов'язані з текстом Біблії опосередковано, зокрема це алюзії на біблійні сюжети (*Адамове ребро/реберце; Адамові діти; у костюмі Єви*); другу приядерну зону формують одиниці, що походять з апокрифічних текстів Біблії та позабіблійних творів

(*смертію смерть поправ / смертю смерть здолавши; Вічний Жид*); до ближньої периферії входять мовні одиниці, що фактично втратили зв'язок з Біблією (*адамові слізки*); дальню периферію репрезентують одиниці синкретичних типів, як, напр., паремії *від Адама-Єви починає; Якби не Єва, то й Адам би не грішив*, а також ті вирази, що є виявом мовної гри, як-от: *мудрий як штани Соломона (Соломонові штани); розумний як Соломонові портки; розумний як Соломонів папуць*.

Такі вирази не є власне бібліїзмами, однак саме «ці одиниці показують радіус дії Біблії, глибину її проникнення в тканину мови й мислення певного етносу, ілюструють його ставлення до світу минулого й теперішнього» [13, с. 69–70]: у них містяться «національні варіації на біблійну тему», які ні з пізнавального, ні з культурного поглядів виключити з корпусу бібліїзмів не можна [12, с. 143]. І саме серед периферійних бібліїзмів обох типів найбільш яскраво простежуються національні відмінності, порівн. українські паремії *Не втнеш Аврааме Ісака; врода як в Ірода*, що не мають точних відповідників у білоруській мові і, напр., білоруські *конь божы (Ісусаў); пад богавай страхой; пускаць (пусціць) да Бога; пускаць (пусціць) з дымам да Бога; пускаць (пусціць) свечкай да Бога*, що не мають еквівалентів у сучасній українській літературній мові. До найбільш віддаленої периферії бібліїзмів належать *антиприслів'я* [8, с. 272], або *прислів'я-переробки, трансформи* [2, с. 3–17]. Їх характеризують як один з виявів мовної гри, що є «вдалими чи невдалими свідченнями креативності духу мови» [1, с. 212], які не варто залишати поза увагою (порівн.: *Не хмелем єдиним живе людина*). Попри те, що «антиприслів'я, вирване з реалій певної мови і культури, перекладене на іншу мову, може втратити сенс, а гра слів, каламбур, наявні в прислів'ях-“переробках” однієї мови, можуть бути нісенітницею в іншій» [8, с. 272], саме вони чи не найчастіше мають міжнародне поширення.

Цю думку ілюструють різномовні відповідники-трансформи, в основі яких лежить бібліїзм, порівн.: *Не відкладай на завтра те, що можна зробити сьогодні*, який у російській мові трансформувався в антиприслів'я *Не делай сегодня то, что можно сделать завтра*; в українській – *Не роби сьогодні того, що можна зробити завтра*; в англійській – *Don't do today what you can put off until tomorrow*; у німецькій – *Was du heute kannst besorgen, das verschiebe nicht erst morgen*. Хоч більшість біблійних трансформ в інших мовах (особливо неспоріднених) відповідників не мають, порівн.: рос. *Каждой твари – по харе*; укр. *Якщо проліз у вушко голки, спробуй довести, що ти не верблюд!* та ін.

Отже, наявні в сучасній українській мові бібліїзми мають і потужний стильовий потенціал, що реалізується в усіх функційних стилях, і широкий спектр стилістичних параметрів (від урочисто-піднесених до презирливих). Широка амплітуда онімної конотації в біблійних власних назвах пов'язана з незавершеністю процесу становлення апелятивів з імен, що, маючи універсальний характер, усе ж можуть нашаровувати національно специфічну інформацію, активно включатися в мовну гру. Антиприслів'я (прислів'я-трансформи) яскраво демонструють вияви десакралізації в сучасних мовах, самотутню лінгвокреативність їхніх носіїв.

Список використаної літератури

1. Боровая, И. И. О пословицах и антипословицах / И. И. Боровая // Славянская фразеология в ареальном, историческом и этнокультурном аспектах : материалы IV Междунар. науч. конф. – Гомель : УО «ГГУ им. Ф. Скорины», 2005. – С. 210–213.
2. Вальтер, Х. Антипословицы русского народа / Х. Вальтер, В. Мокиенко. – СПб. : Нева, 2005. – 574 с.
3. Дзера, О. Біблійна інтертекстуальність і переклад: англо-український контекст : монографія / О. Дзера. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2017. – 475 с.
4. Дочинець, М. Дами і Адами. Афоризми / М. Дочинець. – Мукачево : Карпат. вежа, 2011. – 104 с.
5. Ковтун, А. А. Семантична деривація в релігійній лексиці української мови : монографія / А. А. Ковтун. – Чернівці : Технодрук, 2018. – 528 с.
6. Космеда, Т. Лингвокалейдоскоп: процессы живой речи (на материале русского и украинского языков) / Т. Космеда. – Mauritius : LAP LAMBERT Academic Publishing RU, 2017. – 308 с.
7. Космеда, Т. Українсько-польські паралелі в системі фразеологічних біблеїзмів / Т. Космеда // Acta Polono-Ruthenica / red. naczelny prof. Iwona Anna Ndiaye. – Olsztyn : Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2019. – С. 139–150.
8. Литовкина, А. Т. Способы трансформации традиционных русских пословиц / А. Т. Литовкина // Słowo. Tekst. Czas: Frazeologia w idiolekcie I systemach języków słowiańskich (W 200 rocznicę urodzin Tarasa Szewczenki). – Szczecin ; Greifswald, 2014. – Т. 1. – С. 270–284.
9. Ляшчынская, В. Сакральнае ў фразеалагізмах з кампанентам *Бог* і вытворнымі / В. Ляшчынская // Наук. вісн. Чернів. ун-ту : зб. наук. пр. – 2013. – Вип. 659. – С. 97–101.
10. Піддубна, Н. В. Теорія теолінгвістики: феномен біблійності в українській лінгвокультурі та омовлення релігійної картини світу (аналіз дискурсивної практики XIX ст.) : монографія / Н. В. Піддубна. – Харків : Майдан, 2019. – 456 с.
11. Скаб, М. Вплив Біблії на українську мову: обшир, аспекти та основні проблеми їх вивчення / М. Скаб // Наук. вісн. Чернів. нац. ун-ту ім. Юрія Федьковича : зб. наук. пр. – Чернівці : Чернів. нац. ун-т, 2016. – Вип. 772. – С. 13–20.
12. Chlebda, W. Библия в языке – язык в Библии / W. Chlebda // Frazeologia a religia : tezy referatów międzynarodowego sympozjum naukowego. – Opole : Wydawnictwo PRO, 1996. – S. 142–143.
13. Chlebda, W. Библия в языке – язык в Библии / W. Chlebda // Problemy frazeologii europejskiej. II : Frazeologia a religia / red. A. Lewickiego, I W. Chlebdy. – Warszawa : Energea, 1997. – S. 67–74.

О. С. Пронкевич

Беларусь, Гродно, Гродненский государственный университет
имени Янки Купалы

МОЛОДЕЖНОЕ ТОК-ШОУ НА БЕЛОРУССКОМ ТЕЛЕВИДЕНИИ

На современном телевидении шоу-программы представлены в изобилии. На первый план в них выходит функция развлечения, рекреации, неоправданно оттеснив все иные известные функции. Целью нашего исследования является

ЗМЕСТ

Агрэніч І. М. Іменаслоў меладрамы Георгія Марчука “Каханне маё нешчаслівае”	3
Асіпчук А. М. Тэма асветы ў беларускай парэміялогіі	5
Борсук Н. М. Асаблівасці творчай манеры пісьма Святланы Варонік (па зборніку “Пацеркі даверу”)	8
Буднік В. А. Тыпалогія жаночых вобразаў у рамане І. Пташнікава “Алімпіяда”	13
Буйко Ц. С. Арэалогія дэрывацыйнай семантыкі беларускіх і польскіх кантынуантаў прасл. <i>*berzъnikъ</i> , <i>*dъrbъnikъ</i>	18
Бут-Гусаім С. Ф. Паэтанімікон п’есы Георгія Марчука “Святло вышыні”	21
Верамяюк Г. А. Асабовыя жаночыя намінацыі ў лексічных сістэмах беларускай і рускай моў	25
Воран І. А. Да праблемы тэарэтычнага асэнсавання мадэрнізму ў беларускай літаратурнай крытыцы першай чвэрці ХХ ст.	28
Галімова Н. П. Культурная жыццё і досуг горожан г. Брэста в 1960-е гг.	33
Гарбачык М. Р. Аспекты вывучэння нацыянальна-культурнай семантыкі слова	37
Гарбачык М. Р. Этналінгвістыка: праблемы і стан сучаснай этналінгвістыкі	39
Годуйко Л. А., Гурьянова А. В. Нацыянальна-культурная інфарматыўнасць эргоніміі (на прымере названий прадпрыяцтв турызма, аб’ектаў санаторна-курортнага лечэння, оздаровлення, рэкреацыі)	41
Гуль М. У. Роля ўласнабеларускай лексікі ў фарміраванні філасофскай тэрміналогіі	45
Дарагакупец С. Р. Лінгвакультуралагічны змест фразеалагізмаў з кампанентам <i>камень</i>	48
Дашкевіч Д. С. Портрет беларускага кінафестывалю «Лістапад»	51
Дзінгілеўская А. І. Словаўтваральная сінанімія і паранімія ва ўсходнеславянскім мовазнаўстве	54
Дзядова А. С. Беларусізмы ў аўтаперакладах Васіля Быкава на рускую мову	57
Дзярках М. М. Анамастыкон меладрамы Георгія Марчука “Пісьмы салдату”	60
Заіка З. М. “Мотальскі слоўнік” – з усёю душою да Дзмітрыя Кульбеды	63
Зайцава К. А. Рэгіянальныя прозвішчы як рэпрэзентанты лінгвакультурнай інфармацыі	64
Зуева Е. А. Межъязыковыя пары універбаў в близкородственных русском и белорусском языках	67
Ігнацік Г. В. Анамастычная прастора камедыі Георгія Марчука “Аднойчы на дачы”	71
Ігнацюк Т. М. Варыятыўнасць пафасу беларускага маўлення	73
Кавальчук В. М. Каштоўнасць-светапоглядныя аспекты беларускай ваеннай прозы ў кантэксце яе тэматыкі і праблематыкі	77

Кавалюк А. С. Духоўны свет героя моладзевай прозы Берасцейшчыны.....	82
Кавалюк А. С. Творчасць Уладзіміра Арлова 2000-х гг.	87
Капцова Ю. А. Апелятыўны характар этычных інструментаў беларускай мовы (фенаменалагічны аспект).....	90
Касцючык В. М. Нацыянальна-культурныя канатацыі ў фразеалогіі беларускай мовы	93
Кісель Т. А. Назвы <i>казяльцу едкага</i> ў дыялектнай мове Брэстчыны.....	98
Ковтун О. В. Граматыка оцінкі у фокусі контрастыўных дослідаў: актуалізацыя нацыянальна маркаваных значень	101
Космеда Т. А. Віддзеркаленне украінскай ментальнасці ў ключавых дыскурсіўных словах лінгвокультуры: вербалізацыя украінскага <i>індывідуалізму</i>	105
Кульгавеня М. Д. Мяншкі ў творах Янкі Брыля.....	109
Лаврынович А. П. Образы беларускіх спарсменаў у савременнай рэкламе.....	111
Леванцэвіч Л. В. Фонавыя веды і няпоўнаэквівалентная лексіка.....	114
Лузінава Л. У. Выкарыстанне асобна арыентаваных заданняў на ўроках беларускай мовы з мэтай развіцця маўленчай кампетэнцыі вучняў 5–7 класаў	117
Маліцкі Ю. В. Аб адным з нерэгулярных спосабаў дзеяслоўнай эмацыяна-ацэначнай намінацыі ў беларускім гутарковым маўленні	121
Мельнікава З. П. Ідэяна-маральныя каштоўнасці асобы і грамадства ў паэзіі П. Панчанкі 40–50-х гг. ХХ ст. у аксіялагічнай інтэрпрэтацыі	123
Мельнікава З. П. Мадэрнізм як ідэяна-эстэтычная сістэма ў беларускім літаратурным працэсе першай чвэрці ХХ ст.	128
Мойсейчык А. В. Продвижение паб-ресторана «Гринвич» у сацыяльных сетках	135
Папіш В. А. Нацыянальна-духавне та індывідуальне ў псіхалогізаваным пісьмі Федора Потушняка.....	138
Папоў А. С. Філасафізм мастацка-гістарычнага мыслення: інтэрпрэтацыя А. Адамовічам рамана Кузьмы Чорнага “Пошукі будучыні”	141
Пераход О. Б. Вербалізацыя біяморфнага кода культуры ў рэкламных іменах Брэстчыны.....	146
Петрова Т. О. Нацыянальна сваярыдніць метамовы украінскай тэрмінографічнай крытыкі.....	150
Піваварчык І. В. Асаблівасці савецкай рэкламы 1960–1980-х гг. (на прыкладзе газеты “Астравецкая праўда”).....	153
Піваварчык Т. А. Адрасатыўныя прэдыкаты ветлівасці ў формулах беларускага маўленчага этыкету	157
Піддубна Н. В. Біблізімы ў сучаснай украінскай мове: сінкретызм інтэрнацыянальнага й нацыянальнага	160
Пронкевіч О. С. Молодежное ток-шоу на беларускім тэлебачанні	163
Прыгун В. А. Лінгвакультуралагічны кампанент у змесце заданняў цэнтралізаванага тэсціравання	167

Рамановіч П. С. Вёска Моталь Іванаўскага раёна ў прасторы і часе.....	170
Самуйлік Я. Р. Роля мовазнаўчых прац Івана Фёдарова ў станаўленні адукацыі на ўсходнеславянскіх землях	172
Саўчук С. М. Антрапанімікон лірычнай камедыі Г. Марчука “Салодкія слёзы”	177
Сенькавец У. А. Роднае слоўка душу цепліць (да слоўніка вёскі Белавуша Столінскага раёна)	180
Скибицкая Л. В. Літаратура для маладога пакалення в контексте савременнага беларускага мастацтва слова.....	183
Станкевіч Л. Ф. Пашануй гавяду дома, то яна пашануе цябе між людзей (устойлівыя адзінкі мовы з кампанентамі-назвамі <i>карова, бык, вол, цяля</i>)	188
Таран О. С., Лебеденко Ю. М. Чи може этнонім стати сленгізмам?.....	194
Тябина Д. В. Продвижение бренда экологической косметики в социальных сетях	197
Хадорка Н. В., Кротава В. М. Псіхалагічныя і лінгвістычныя характарыстыкі звязнага маўлення	201
Хадорка Н. В., Кротава В. М. Развіццё звязнага маўлення ў антагенезе	203
Шчэрба С. М. Ідэі мадэрнізму ў творчасці Максіма Гарэцкага	207
Якубук Н. Р., Місько Г. А. З мікратапаніміі Століншчыны.....	210
Яўдошына Л. І. Інтэртэкстуальнасць у мастацкіх творах Ф. Янкоўскага.....	213

Навуковае выданне

НАЦЫЯНАЛЬНА-КУЛЬТУРНЫ КАМΠΑЕНТ
У ЛІТАРАТУРНАЙ І ДЫЯЛЕКТНАЙ МОВЕ

Зборнік навуковых артыкулаў

Падпісана ў друк 12.04.2021. Фармат 60×841/16. Папера афсетная.
Гарнітура Таймс. Рызаграфія. Ум. друк. арк. 12,79. Ул.-выд. арк. 15,73.

Тыраж 55 экз. Заказ № 90.

Выдавец і паліграфічнае выкананне:

установа адукацыі

“Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. С. Пушкіна”.

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворцы,
распаўсюджвальніка друкаваных выданняў

№ 1/55 ад 14.10.2013.

Вул. Міцкевіча, 28, 224016, Брэст.